LANDSFORENINGEN FOR
bygnings- og landskabskultur

FREDNINGSFORSLAG

SØNDERBORG KOMMUNE – KÅDNERSTED

LANDSFORENINGEN FOR BYGNINGS- OG LANDSKABSKULTUR - BORGERGADE 111, 1300 KBH K - TLF. 70 22 12 99 - MAIL@BYOGLAND.DK - BYOGLAND.DK

Forslagsstiller:	Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur
Kommune:	Sønderborg Kommune
Adresse:	Købingsmarkvej 40, 6430 Nordborg
Matrikel nr:	48 Pøl, Nordborg
BBR-nr:	540-10601
Ejer:	John Kronborg Christensen
Betegnelse:	Kådnersted
Komplekstype:	Bondegård med beboelse m.m.
Opførelsesår:	1863 ifølge BBR. Ejer oplyser 1861
Omfang:	Det stråtækte vinkelbyggede anlæg

FREDNINGSOMFANG

Fredningsforslaget omfatter den stråtækte vinkelbygning på Købingsmarkvej 40.

BYGNINGSBESKRIVELSE

Området:
Ejendommen er beliggende i det åbne marklandskab umiddelbart nord for Nordborg langs landevejen mod Købingsmark strand på det nordlige Als.

Anlægget:
Et længehus som senere er udvidet med en mindre påbygget vinkel mod syd og en forlængelse imod vest. Endvidere indgår en større lade fra 1950 med på bygget kostald (1966) samt et par nyere småbygninger i anlægget. Kun længehuset er i fredningsforslaget.

Bygningen:
Bygningens plantegning, kan ses på side 9. Bygningen er opført som et solret beliggende længehus rejst i grundmur af flensborgsten på en sorttjæret kampestenssyld. Forlængelsen imod vest og den påbyggede vinkel i østenden er opført af normalsten. Ydervæggene er hvidkalkede og afsluttet øverst med en savsnitgesims, der følger den rundbuede kvist over hoveddøren og buen over ladeporten. Vinduerne er torammede kitfalsvinduer med tre ruder i hver ramme. Karme og lodposter er rødmalede og rammer og sprosser hvidmalede. Vinduerne i de to yderste fag imod vest og i gavlen større end de øvrige i husets beboelsesdel. Hoveddøren, som er den oprindelige, er en rød- og hvidmalet tofløjet fyldingsdør med et tredelt overvindue med sprosseværk. I hver dørfløj fem rektangulære flade fyldinger. Den vestlige dør (til aftægten) er ligeledes rød- og hvidmalet. Det er en genanvendt tofløjet klassicistisk revledør med pålagte søjlemotiver. Mod haven en tofløjet traditionel havedør og enfløjet revledør, der begge er rødmalede. I stald- og ladedelen er der støbejernsvinduer og porte og døre er rødmalede. Tagene er halvvalmede og stråtækte med halmmønning og "orme" ved gavlafslutningerne. I rygningen, hvor der er anvendt kragetræer, er der to traditionelle hvidkalkede skorstenspiber og et rygningsvindue i støbejern.

Beboelsen har den igennem mange generationer traditionelle indretning for egnen. Gennem hoveddøren i nordsiden (mod gårdspladsen) under den rundbuede gavlkvist kommer man ind i "fremgulv" (forstuen) herfra fører en dør til venstre ind i det to fag brede køkken. Den oprindelige komfurplads, som efter sigende oprindeligt var et åbent ildsted, var under den store åbne skorsten, der på to sider bæres af murede vanger og på de to frie sider bæres af smedede jerndragere mellem loftsbjælkerne. Ildstedet og senere støbejernskomfuret er nu borte og erstattet med en muret skorstensdel under loftsbjælkelaget, men den forneden meget brede skorsten med røglem på loftet findes endnu.

Selvom køkkenet nu er moderniseret, er den oprindelige indretning, med bl.a. langbord langs ydervæggen, stadig bevaret. Det samme gælder for spisekammeret (mælkekammeret) i faget øst for køkkenet, der under det nuværende gulv har sit typiske oprindeligt sænkede gulv. En smal gang for enden af køkkenet fører ud i loen.

Fra en dør mod syd i "fremgulv" kommer man ind i "dørns", husets dagligstue, som oprindeligt kun var på to fag. Stuen er i dag lagt sammen med "kløven" (havestuen) mod vest, som også er på to fag. Herfra er der en tofløjet dør til haven, som også gav mulighed for efter traditionen at indsætte en kiste på "lit de parade" i dette rum. Øst for "dørns" er der endnu et rum på to fag, som en overgang har været husets sovekammer. Under renovering af huset fandt man dog, både i rummet øst for såvel som i rummet vest for,

fundamenter og murrester samt spor på bjælker og lofter efter to alkover. Disse havde været et fag brede (såkaldte skabsalkover) med gulvplads til en stol foran sengen) og ca. 160 cm lange. Man sad op og sov. De havde åbninger med tofløjede låger for imod dørns, hvorfra der i samme skillevægge havde været døre til de respektive kamre imod øst og vest. Alkoverne har formodentligt kun været i brug i få årtier, før det østlige kammer blev indrettet til et egentligt sovekammer. Alle rum her er i øvrigt malet med den oprindelige kromgrønne linoliemaling, mens lofterne, der synes at have været engelskrøde, nu er i hvide eller lysegrå farver.

Går man igennem døren mod vest i fremgulv, kommer man ind i husets fine stue, kaldet "piselen", som er lidt bredere end husets øvrige rum, idet længdeskillevæggen på traditionel måde er flyttet et stykke imod syd. Rummet fremstår i dag som oprindeligt med bræddegulv, ultramarinblå limfarvede vægge og lysegråt oliemalet loft med synlige bjælker og de oprindelige brædder med listedækkede fuger.

Alle boligens fyldingsdøre var oprindeligt egetræsådrede, men er nu linoliemalede i lysegrå farver. Bygningen fremtræder overalt, indvendigt som udvendigt, med den traditionelle materialeholdning bl.a. gulve med de oprindelige materialer – terrazzo, tegl og træ. Der er pudsede vægge behandlet med de oprindelige materialer (kalk, limfarve og oliemaling) og overvejende med den oprindelige farveholdning. Lofterne i den ældste del er med synlige bjælker og synlige loftsbrædder med listedækning. Alle oprindelige fyldingsdøre og indfatninger er bevaret. Loftsetagen står uindrettet. Fagene i vinkelbygningen anvendes dog til opbevaring, og stråtagets underside er her pålagt isolering.

Aftægten
I forbindelse med et generationsskifte påbyggedes i 1901 en aftægt på fire fag imod vest. Den påbyggedes i "tysk tid" og følger de daværende krav om bl.a. rumhøjder, hvorfor huset får det karakteristiske "løft" i denne del af bygningen, ligesom der til opførelsen anvendes normalsten i stedet for flensborgsten som i den ældre bygningsdel. Aftægten udvides igen i 1920 med 1½ fag. At det ikke bliver mere, skyldes formodentligt, at landevejen på daværende tidspunkt, og i øvrigt frem til 1975, gik ganske tæt på hushjørnet så meget, at dette var afskåret i 45 grader. Indvendigt er der kun sket mindre ændringer i planen. Alle døre og indfatninger er bevaret. I dag er aftægten indrettet depotrum, tekøkken, toilet, tegnestue og kontor.

Lo og stald
Loen, som bestod af to gennemgående fag, er i dag delt op i baggang/fyrrum og badeværelse imod syd. Stalddelen er ligeledes nyindrettet og består af viktualierum, bryggers og værelse i nordsiden og gæsteværelse, gang til den tidligere ladedel og TV-stue mod syd. Alle de oprindelige vinduer i støbejern er bevaret.

Laden
Den vinkelpåbyggede lade imod syd er opført i 1912. Porten i længens vestside er tilmuret og to støbejernsvinduer isat. Ladedelen består af ét rum, der nu anvendes som værksted.

BYGNINGSHISTORIE

Ejendommen blev opført i 1861 på samme tid som to naboejendomme. Disse tre ejendomme blev opført på jorder, der tilhørte en gård, som lå inde i Nordborg, kaldet Køb ing. De tre kådnersteder.

(husmandssteder) blev alle opført som enlængede gårde med stald mod øst, lade i midten og beboelse imod vest. Alle ejendomme blev senere udvidet i takt med ændrede behov. Ejendommen Købingsmarkvej 40 bestod oprindeligt af fem fag stald imod øst, to fag lo og seks fag beboelse. Bygningshistorie oplistet kronologisk.

Omkring år 1900 lå der på den anden side af landevejen et hønsehus med gårdens lokum, et bagehus med gruekedel samt et maskinhus. Alle disse bygninger er i dag borte.

I 1901 opførtes aftægten på fire fag imod vest.

I 1912 påbyggedes som vinkelbygning laden imod syd. Murværkets udførelse, som er dateret med blyantspåskrift på en sten i det østre hjørne: *"Sine Hansen – Kjöbingsmark – d. 28. Febr. 1912".*

I marts samme år er tagværket rejst, noteret med blyantspåskrift på toppen af et spærfag med *"Marts 1912".* Denne opførelse har været af betydning for familien, der samme år lader sig fotografere foran ejendommens sydside med den nye lade imod øst.

Laden, med gennemkørselsport i fagene nærmest ved hovedlængen, har betydeligt ældre lokale traditioner for sådanne udvidelser og kendes fra mange af egnens væsentligt ældre gårde.

I 1920 udvides aftægten med 1½ fag imod vest. Nogenlunde samtidigt et par småbygninger, som begge er borte.

I 1950 opføres en ny lade i cementmursten og med eternittag, som integrerer sig med laden fra 1912. Sammenbygningen er senere fjernet.

I 1966 bygges der i forlængelse af laden en ny kostald i træbetonblokke med pudsede kalkede overflader.

I 1970 udvides stalden. Formen er den samme, men ydermurene opføres i lecablokke, der også pudses og kalkes.

Siden de nuværende ejeres overtagelse i 1985 er der opført en carport og et par småbygninger.

Lignende anlæg
Den alsiske landbyggeskik spænder vidt, og er rigere end de fleste andre steder i landet. Der er vel tre bygningstyper, der i særlig grad udskiller sig, nemlig: tretavlslader, kroggårde og kådnersteder.

Kådnersteder er en betegnelse for de alsiske husmandsbrug, som har haft en fremtrædende position igennem et par hundrede år. Disse små landbrugsejendomme har været karakteriserede ved at være énlængede, og ofte solret beliggende, landbrug med beboelse i den ene ende og lo, stald og lade i den anden. Ikke sjældent var der tilbygget en aftægt eller en vinkel, netop som tilfældet er med Købingsmark 40.

En enkelt af sådanne anlæg blev bygningsfredet i 1999, nemlig Lambjerg Skovvej 14, Sønderborg, som på flere måder ligner Købingsmark 40. Dog adskiller den sig også på andre, nemlig bl.a. ved at være mindre og ved at have en vinkelbygning i bindingsværk.

Der er stadigvæk bevaret en række sådanne ejendomme – med og uden påbygget vinkel - men fælles for næsten alle er, at de igennem de seneste 20 – 25 år er væsentligt forandrede. De fleste har mistet skorstenspiber, fået nye termovinduer og døre, udnyttede tagrum og i øvrigt i det indre stærkt moderniserede. Landsforeningen har igennem årtier fulgt denne udvikling, og efter bedste skøn er mindre end en håndfuld af disse kådnersteder i dag i besiddelse af bevaringskvaliteter, som vil være i nærheden af at kunne kvalificere dem til en bygningsfredning. Bedst blandt disse er nok Sønder Kettingskov 21, Augustenborg.

VEDLIGEHOLDELSESTILSTAND

Ejendommens vedligeholdelsestilstand er generelt særdeles god og præget af løbende vedligeholdelse med traditionelle materialer og metoder.

KILDER

Et omfattende kildemateriale med bl.a. gårdens ejerliste m.m. er blevet udarbejdet af Lokalhistorisk arkiv i Nordborg. Dette materiale synes desværre nu gået tabt. Den bygningshistoriske beskrivelse er desuden baseret på supplerende oplysninger fra den tidligere kone på gården, Signe Junk (f. Hansen), som er oldebarn efter gårdens bygherre.

Bygningshistorien er senere blevet bekræftet løbende igennem bygningsarkæologiske undersøgelser foretaget af den nuværende ejer, John Kronborg Christensen, der er restaureringsarkitekt.

BILAG

Købingsmarksvej 40 Historisk oversigt 1861-2018 (vedlagt som pdf)

Købingsmarksvej 40 Husets historie 2000 – a (vedlagt som pdf)

PLANBESTEMMELSER/KOMMUNEATLAS

Ejendommen er ikke omfattet af lokalplaner med bevaringsbestemmelser.

SAVE-registreret 1990 med den samlede værdi 1

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Det forholdsvist beskedne kådnersted indpasser sig i det ellers åbne landskab på en fin "trykkende" måde. Ejendommens bygninger ligger på det lettere skrånende terræn mod et lavt eng- og søområde syd for den oprindelige landevej, hvor denne slog nogle skarpe sving. Den brolagte gårdsplads lå i tæt forbindelse med den grusbelagte vej. Vejen, som delte gårdens bygninger, blev ledt udenom gården i 1975, men det gamle vejforløb gennem gården fornemmes endnu. Sammen med gammel og nyere træbeplantning og haveanlæg omkring bygningerne ligger gården og klynger sig til vejforløbet med det åbne mark- og engareal i syd.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Under de seneste års renoveringer er de mange tilbygninger af sen alder atter fjernet fra det ældre bygningskompleks, og gårdens hovedbygning fremstår nu i det ydre fuldt intakt som efter den seneste udvidelse af aftægten i 1920. Med de mange bevarede spor og oprindelige detaljer af såvel konstruktiv, plan- og indretningsmæssig som overflademæssig art rummer kådnerstedet betydelige kulturhistoriske værdier i såvel det ydre som i det indre, som er enestående, men nu yderst sjældne, for bygninger af denne type på Als.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Med sin enkle, noget sammensatte, men alligevel gennemførte arkitektur, krydret med konstruktivt fine detaljer så som buede/forhøjede hovedgesimser over ladeporte, gavlluger og ikke mindst den buede gavlkvist med vindue over hovedindgangsdøren, har huset en helt særlig karakter, der klart afspejler bygningens forskellige funktioner og brug igennem årene. De hvidkalkede vægge, de rødmalede porte, sprossedelte vinduer og detaljerige fyldingsdøre og det bløde stråtag, der følger alle husets forskellige former er med til at give bygningen et yderst harmonisk udtryk.

BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til det bløde, føjelige stråtag over den enkle og alligevel detaljerede bygningskrop, der med sine små konstruktive forskelligheder fortæller bygningens udvikling fra sin opførelse 1861 og frem til den seneste udvidelse af aftægten i 1920. Hertil kommer de oprindelige vinduer, døre og porte samt den traditionelle farve- og materialeholdning.

I kådnerstedets indre knytter de bærende fredningsværdier sig til det i fuld udstrækning konstruktivt bevarede indre i bygningens stald- og ladeafsnit med sænkede lofter over stalden og højloftet lo samt hele det indre i husets beboelsesafsnit med hensyn til den traditionelle planløsning samt hvad angår overflader og detaljer.

Kådnerstedet er det nok det mest typiske og bedst bevarede af denne bygningstype, der tidligere fandtes i stort tal på Als.

TEGNINGER OG KORT

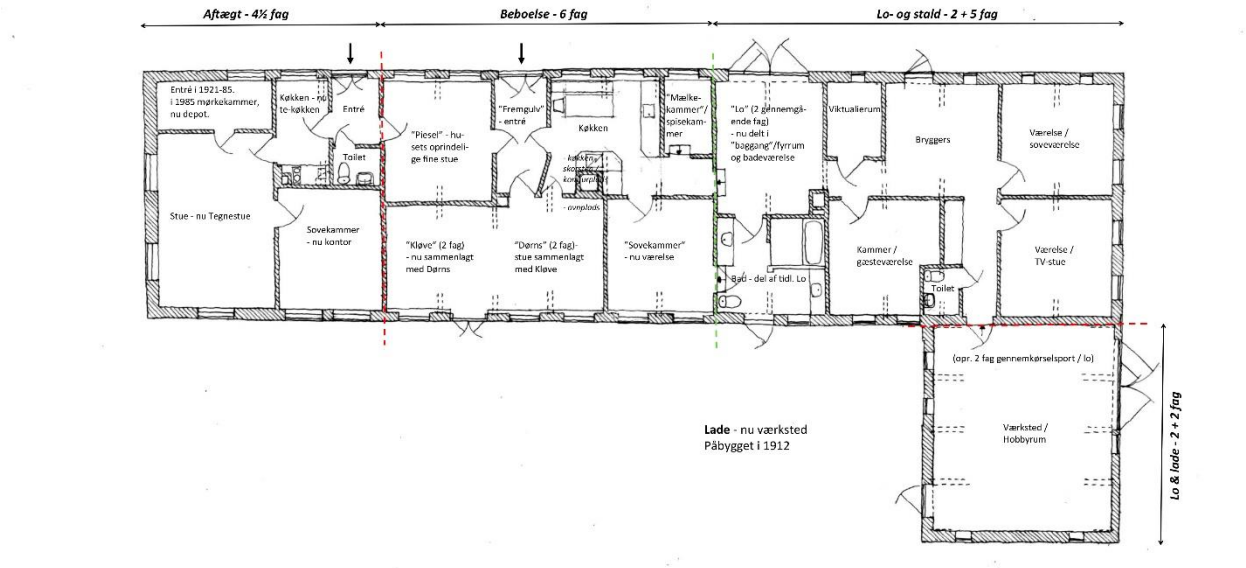

Plantegning. Den stiplede linje markerer, hvor aftægtsboligen er tilføjet.

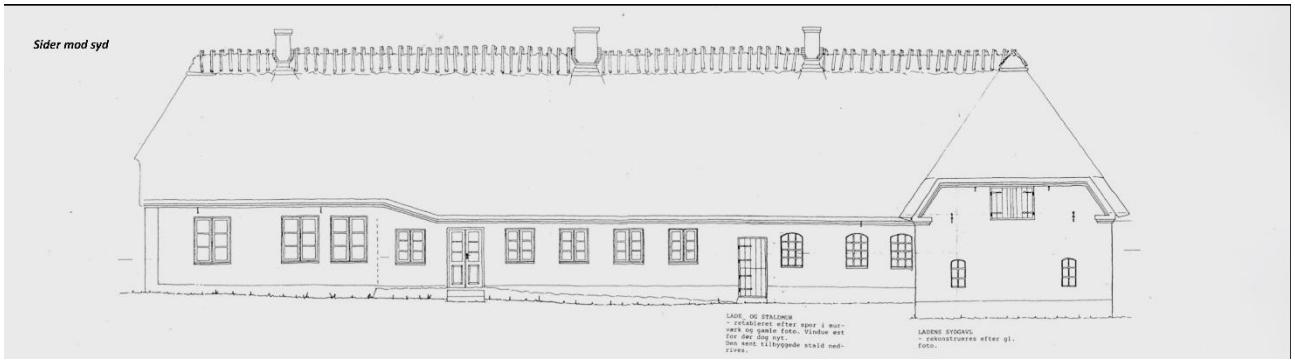

Facaden mod syd

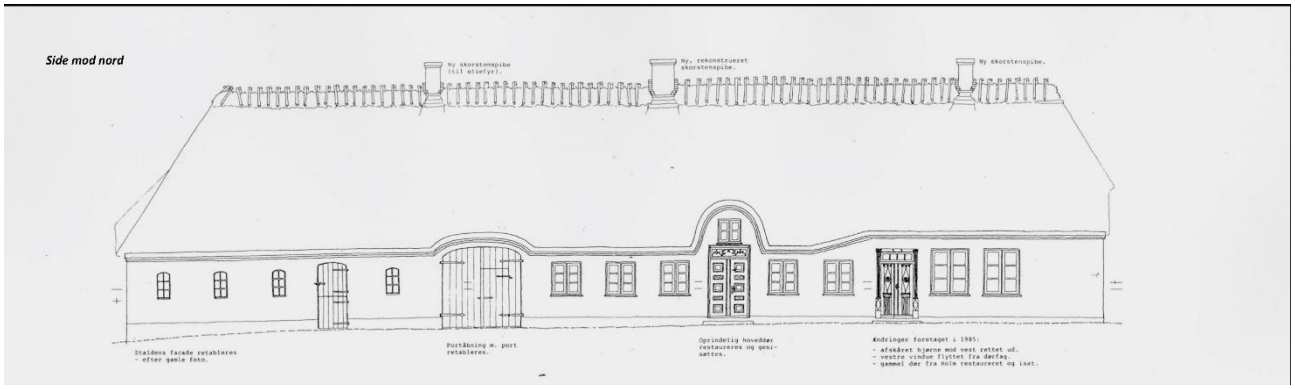

Facaden mod nord.

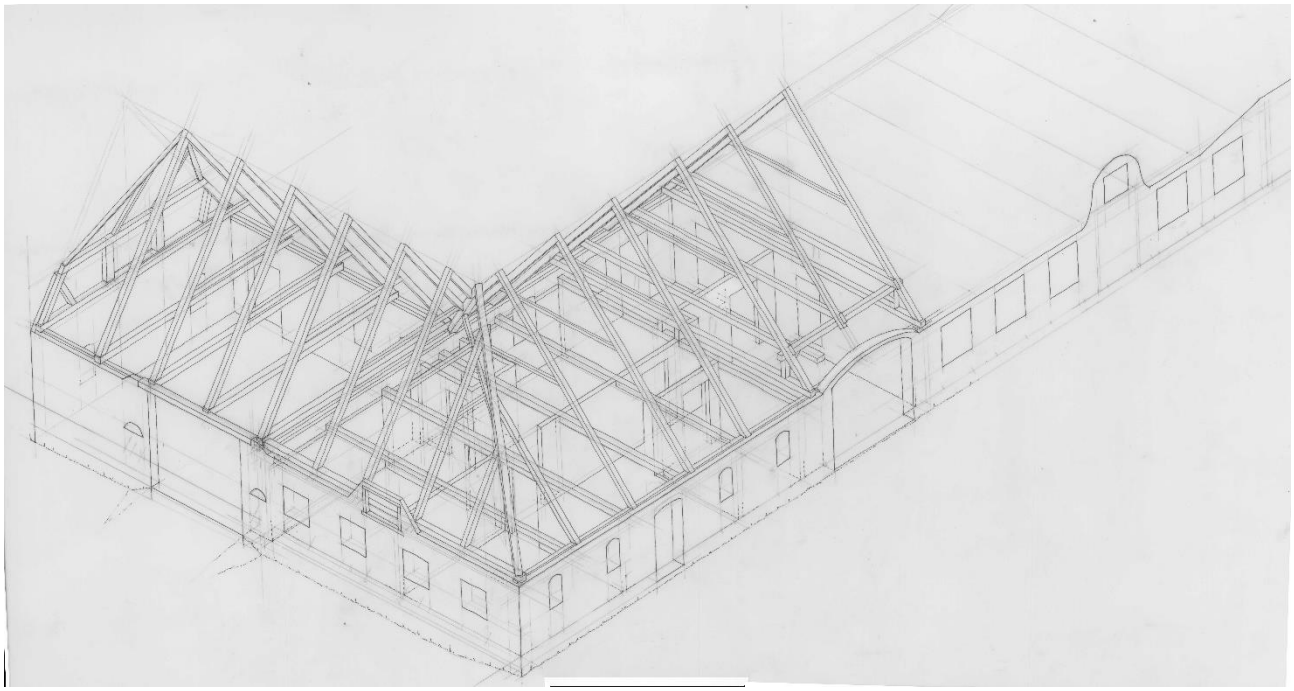

isometri af tagværket.

FOTOS

luftfoto fra sydsiden, hvor vinkelbygningen tydeligt ses.

Facaden mod nord

Facaden mod syd, her ses vinkelbygningen til højre i billedet.

Bemalet to-fløjet fyldingsdør med overvindue.

Dør til aftægten.

HISTORISKE FOTOS

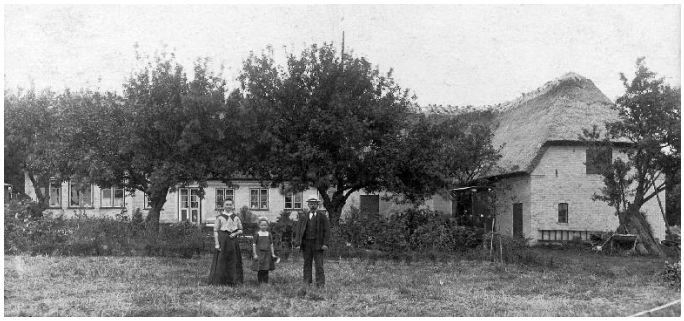

1912 familien Jepsen

1912

1914 familien Jepsen

1925 Peter Hansen

1945 akvarel

1949 luftfoto